

همکاری‌های حقوقی - قضایی اعضای اکو

(مطالعه موردی: ایران و ترکیه)

علیرضا دلخوش^۱

چکیده

حداقل‌سازی اثرگذاری سیاست‌های فرامرزی بر اقتصاد داخلی، هدف اصلی اقتصاد مقاومتی است. یکی از ابزارهایی که سایر کشورهای موفق در دستیابی به اقتصاد مقاومتی، از آن سود جست‌اند، تقویت زیرساخت‌های مربوط به همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای می‌باشد. در صورت رفع آسیب‌های موجود در عملکرد سازمان اکو، این سازمان نیز می‌تواند در همگرایی اقتصادی منطقه‌ای، نقش موثری ایفا نماید. این در حالی است که در وضعیت کنونی، عدم همخوانی و تطابق ساختارهای حقوقی مهمترین کشورهای عضو این سازمان (مانند جمهوری اسلامی ایران و ترکیه)، یکی از موانع موفقیت کامل این سازمان در دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده می‌باشد. به منظور رفع حداکثری این نواقص و عدم همخوانی‌های حقوقی، ضروری است تا کشورهای عضو اکو (بویژه اعضای مؤسس و بزرگ این سازمان)، در حوزه همکاری‌های حقوقی و نزدیک‌تر کردن سیستم‌های حقوقی - قضایی خود به یکدیگر، اقدامات تقنینی انجام دهند. در این نوشتار پس از جستاری گذرا در حوزه همکاری‌های حقوقی - قضایی در نظام بین‌الملل، وضعیت کنونی همکاری حقوقی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه و چشم‌انداز ایده‌آل این وضعیت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، همکاری‌های حقوقی، ایران - ترکیه، سازمان اکو

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد رباط کریم a71d2000@yahoo.com

مقدمه

کشورهای واقع در یک منطقه جغرافیایی واحد، با گسترش همکاری‌های اقتصادی و نهادینه شده، خود را قادر می‌سازند تا زیرساخت‌های خود را به سمت همگرایی منطقه‌ای سوق دهند. یکی از راهکارهای دستیابی به این میزان از همکاری‌های نهادینه شده اقتصادهای ملی، تاسیس سازمان‌های منطقه‌ای است. همکاری‌های درون منطقه‌ای موجب کاهش نیازهای اقتصادی کشورهای منطقه به خارج از منطقه می‌شود و با افزایش این خودبستگی منطقه‌ای که خود، مقدمه‌ای لازم برای دستیابی به خودبستگی ملی (بعنوان زیرساخت لازم اقتصاد مقاومتی است) مهیا می‌گردد.

کشورهای موسس سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو) با انعقاد عهدنامه ازبیر در سال ۱۹۷۷، اندیشه توسعه همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای را با شکل‌دهی ترتیبات منطقه‌ای این سازمان به مرحله اجرا درآوردند. هر چند این سازمان با گسترش دایره جغرافیایی خود، علاوه بر رشد تعداد اعضا از سه به ده کشور و توسعه موضوعات تحت همکاری، چشم‌انداز مناسبی برای همکاری با سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای دیگر را نیز ایجاد نموده، اما در دستیابی به همگرایی اقتصادی واقعی در بین اعضا، توفیق چندانی به دست نیاورده است. در این مقاله تلاش خواهد شد تا به منظور یافتن پاسخ به این سوال که دلیل وجود فاصله بین وضعیت کنونی همکاری‌های اقتصادی در سازمان اکو با وضعیت ایده‌آل موردنظر موسسان آن چیست؟، وضعیت همکاری‌های حقوقی میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه بعنوان دو کشور شاخص در سازمان اکو، بررسی گردد. بنای این مقاله براساس این مفروض، مستقر شده است که "بدون وجود یک سطح قابل قبولی از همکاری‌های حقوقی - قضایی بین کشورها، دستیابی به همگرایی اقتصادی، امری دور از دسترس خواهد بود".

با بررسی در سابقه همکاری‌های حقوقی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، نوشتار حاضر در پی اثبات این فرضیه می‌باشد که ساختارهای حقوقی - قضایی دو کشور ایران و ترکیه، بعنوان دو همسایه بزرگ و تعیین کننده در سازمان اکو، محتاج همکاری‌های حقوقی و تعاملات تقنینی و قضایی می‌باشند. بدون تعاملات مزبور، نه تنها همکاری‌های اقتصادی، منجر به همگرایی سازنده در منطقه و روابط دوجانبه نخواهد گردید بلکه باعث خواهد شد تا قلمرو هر کدام از کشورها، بعنوان مأمنی برای پناه گرفتن متخلفین و مجرمین متواری از کشور دیگر گردد.

با هدف اثبات این فرضیه و پاسخ به سوال فوق‌الذکر، در بخش نخست مقاله، ضمن طرح اهداف اساسنامه اکو مبتنی بر همکاری‌های اقتصادی اعضا جهت رسیدن به اقتصاد مقاومتی منطقه‌ای (بعنوان مقدمه اقتصاد مقاومتی ملی)، و تشریح موضوعات مطرح در همکاری‌های حقوقی - قضایی، وضعیت این همکاری‌ها در روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه بعنوان دو کشور شاخص در سازمان اکو مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

سازمان همکاری‌های منطقه‌ای اکو، تلاشی برای همگرایی اقتصادی منطقه‌ای

مطالعه نمونه‌های موفق همکاری‌های اقتصادی در سایر مناطق جهان نشان می‌دهد که این همکاری‌ها بدون تدوین و توسعه هماهنگ ساختارهای حقوقی و قضایی منطقه‌ای نمی‌تواند جنبه عینی به خود بگیرد. در حقیقت لازمه اجرای همکاری‌های اقتصادی، هماهنگی مقررات پیشگیرانه، قوانین و اقدامات تنبیهی متخلفان از قبیل جرم‌انگاری یکسان، شناسایی احکام صادره محاکم ملی، همکاری‌های قضایی، نظیر استرداد مجرمین و معاضدت قضایی و اجرای احکام می‌باشد. برای شروع همکاری‌های اقتصادی درون منطقه‌ای، ابتدا ملزومات و پیش‌زمینه‌های ضروری این همکاری‌ها مهیا می‌شود. این مقدمات شامل، همخوان‌سازی بازارهای تولید و مصرف، همسان‌سازی فرهنگ تولید و مصرف، هماهنگی در سیستم‌های اداری و اجرایی مربوطه، همخوان‌سازی سیستم‌های نظارتی و بالاخره هماهنگی زیرساخت‌های حقوقی و قانونی می‌باشد.

به تناسب پیشرفت در آماده‌سازی این پیش‌نیازها، سطح همگرایی اقتصادی نیز متفاوت می‌باشد. با گسترش این همکاری‌ها و تامین پیش‌نیازهای پنجگانه، رفته رفته، همکاری‌های اقتصادی کشورها به سمت همگرایی اقتصادی و در مراحل بعدی به طرف همگرایی در سایر حوزه‌های روابط بین‌الملل حرکت می‌نمایند.

کشورهای درون منطقه‌ای با ورود به همکاری‌های اقتصادی، مقدمه ضروری و موثر همگرایی بیشتر را با حفظ استقلال سیاسی و تصمیم‌گیری خود تامین می‌نمایند (Machlup, 1977: 71). مراحل آغازین و تکامل یافته ۶۹ همگرایی منطقه‌ای در هفت سطح منطقه تجارت ترجیحی، منطقه آزاد تجاری، اتحادیه گمرکی، بازار واحد، اتحادیه اقتصادی، اتحادیه اقتصادی و پولی و بالاخره همگرایی کامل اقتصادی قابل تفکیک می‌باشد. در این میان اتحادیه اروپا، مثال روشنی است. مرحله نخست همگرایی اتحادیه اروپا بعنوان تنها نمونه همگرایی همه‌جانبه در نظام بین‌الملل معاصر، یا یک همکاری ساده اقتصادی آغاز شد (Scott and Trubek, 2002: 9). جامعه اقتصادی اروپا در سال ۱۹۵۷ با توافقنامه رم بین شش کشور اروپایی، سنگ بنای همکاری‌های اقتصادی را بنا نهاد و در روند تکاملی به مرحله‌ای رسید که علاوه بر برقراری سیستم پولی و مالی واحد، سایر زیرساخت‌های لازم از جمله زیرساخت‌های قانونی و حقوقی، وضع گردید، بطوریکه در حال حاضر این اتحادیه علاوه بر بانک و پول اروپایی، دارای سیستم قضایی واحد، سیستم سیاسی واحد، سیستم دفاعی واحد و حتی دارای پلیس واحد اروپایی^۱ گردیده است (Pereira, 2015: 139). سازمان همکاری‌های منطقه‌ای (اکو)، به منظور توسعه همکاری‌های اقتصادی، فرهنگی و نیز مبارزه مشترک با جرائم سازمان یافته منطقه‌ای و بین‌المللی، در سال ۱۹۹۲، حیات جدید خود را آغاز نمود.

^۱ Europol

اهداف هشتگانه اعلام شده در این سازمان، چارچوب کلی حرکت اعضای سازمان به سمت همگرایی منطقه‌ای و تعامل با حوزه‌های بیرون از سازمان را ترسیم نموده است. عنصر اساسی در اهداف ذکر شده بالا، تعهد به همکاری اعضا با یکدیگر، با سازمان و با خارج از سازمان می‌باشد. در سطور پایین ابتدا مفهوم حقوقی تعهد به همکاری را بصورت گذرا، بررسی کرده و سپس به همکاری‌های پیش‌بینی شده در چارچوب سازمان اکو، خواهیم پرداخت.

۱- مفهوم تعهد به همکاری در حقوق بین‌الملل عمومی

پس از پایان جنگ جهانی دوم، نظام بین‌المللی با چرخشی محسوس از تمرکز بر ملاحظات حاکمیت محور به سمت جامعه محور تغییر جهت داد. در این دوره نهاد تعهد به همکاری دولت‌ها از یک تعهد عرفی و نزاکتی به سمت یک تعهد حقوقی خاص و الزام‌آور تغییر ماهیت داد. اسناد پایه‌ای ملل متحد نظیر منشور ملل متحد، کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو، کنوانسیون‌های حقوق معاهدات ۱۹۶۹ وین، کنوانسیون‌های محیط زیست، حقوق دریاها و ... مبین این تعهد می‌باشند. مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز قطعنامه‌ها و اعلامیه‌های متعددی در خصوص تعهد به همکاری به تصویب رسانده که در این میان مصوبات مجمع در خصوص تعهد به همکاری در حوزه‌های اقتصادی حائز اهمیت می‌باشند.

اعلامیه ۲۶۲۵ مورخ ۱۹۷۰ تحت عنوان "اصول حقوق بین‌الملل راجع به روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها طبق منشور ملل متحد" و قطعنامه ۳۲۸۱ مورخ ۱۹۷۴ با عنوان "منشور حقوق و تکالیف اقتصادی دولت‌ها" از اهمیت خاصی برخوردارند. براساس ماده ۷ این منشور، تمامی دولت‌ها (all states) متعهد هستند تا جهت رفع موانع موجود بر سر راه اصلاحات روبه رشد اقتصادی و اجتماعی سایر دولت‌ها با یکدیگر

^۱ هشت هدف اصلی سازمان اکو عبارتند از: ۱- توسعه پایدار اقتصادی کشورهای عضو اکو؛ ۲- حذف تدریجی موانع تجاری و توسعه تجارت درون منطقه‌ای، افزایش نقش حوزه اکو در رشد تجارت جهانی؛ همگرایی تدریجی اقتصاد کشورهای عضو سازمان با اقتصاد جهانی؛ ۳- توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی و ارتباطی جهت مرتب‌سازی کشورهای عضو سازمان به یکدیگر و با جهان خارج از سازمان؛ ۴- آزادسازی و خصوصی‌سازی اقتصاد؛ ۵- سازماندهی و افزایش بهره‌وری از منابع خام کشورهای عضو؛ ۶- بهره‌وری مناسب از ظرفیت‌های کشاورزی و صنعتی حوزه اکو؛ ۷- همکاری‌های منطقه‌ای در مبارزه با قاچاق مواد مخدر، حفاظت زیست محیطی و اکولوژیک از روابط و حلقه‌های اتصال فرهنگی و تاریخی بین مردم کشورهای عضو اکو، و؛ ۸- همکاری متقابل و مفید منطقه‌ای با سایر سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی؛ برای مطالعه بیشتر در مورد اهداف و اصول سازمان اکو، ر.ک:

بصورت جمعی و فردی همکاری نمایند. ماده ۹ منشور بر مسئولیت تمامی دولت‌ها جهت همکاری در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و فناوری جهت توسعه کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه تاکید نموده است. همکاری‌های اقتصادی کشورهای درون منطقه‌ای، بدون ایجاد زیرساخت‌های لازم حقوقی، قادر نخواهند بود تا به همگرایی^۱ نائل شوند. به همین دلیل، تجربه کشورهای عضو قطب‌های اقتصادی موثر در نظام بین‌الملل کنونی، بر ضرورت ایجاد زیرساخت‌های حقوقی و سازمانی همکاری‌های اقتصادی (مانند جامعه اقتصادی اروپا)، اذعان دارند. سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو) در حوزه همسایگان ایران نیز با هدف دستیابی به این نوع همگرایی اقتصادی طراحی شده است که در ادامه مباحث، به سابقه و عملکرد آن اشاره خواهد شد.

۲- سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو) و اقتصاد مقاومتی منطقه‌ای

با مرور نقشه راه توسعه کشورهای با اقتصاد پیشرو، این نکته مشخص می‌شود که اقتصاد ملی وابسته، سبب آسیب‌پذیری کشورها می‌گردد. از سوی دیگر ضرورت تعاملات اقتصادی با سایر کشورها، امری حتمی و اجتناب‌پذیر می‌باشد. باید توجه داشت که در چارچوب اقتصاد مقاومتی ملی، تعاملات اقتصادی کشور با خارج از مرزهای جغرافیایی، تابع یک نوع مهندسی هدفمند می‌گردد که در نتیجه آن، وابستگی اقتصادی به خارج از کشور به حداقل ممکن برسد. کاهش وابستگی شکننده اقتصادی کشور به خارج از کشور، تحولی زیرساختی است که جهت نیل به آن طی کردن برخی مراحل مقدماتی، اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

یکی از این مراحل مقدماتی رسیدن به اقتصاد مقاومت ملی (در کنار کاهش تمرکز به فروش نفت و صادرات تک محصولی)، کاهش وابستگی اقتصادی به کشورهای دور می‌باشد. تجمیع دو واقعیت مربوط به لزوم تحصیل اقتصاد غیروابسته ملی و ضرورت تعاملات بین‌المللی اقتصادی، در همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای نهفته است. بدین ترتیب علاوه بر گسترش مفهوم توسعه پایدار در منطقه، ثبات لازم در روابط نیز حاصل شده و از سوی دیگر میزان وابستگی به اقتصاد کشورهای فرامنطقه‌ای، به میزان بالایی کاهش یافته و در نتیجه، آسیب‌پذیری سیاسی و امنیتی به حداقل کاهش می‌یابد که این مساله، اساس مفهوم اقتصاد مقاومتی^۲ موردنظر جمهوری اسلامی ایران می‌باشد (Arabi, 2013: 10). به همین دلیل مدل تعاملات اقتصادی منطقه‌ای، مناسب‌ترین روش همگرایی اقتصادی کشورهای درون منطقه‌ای است.

^۱ Integration

^۲ این واژه اولین بار در دیدار کارآفرینان با مقام معظم رهبری در شانزدهم شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید. در همین دیدار، رهبر معظم انقلاب «اقتصاد مقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی و برای نیاز اساسی کشور به کارآفرینی نیز دو دلیل «فشار اقتصادی دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» را معرفی نمودند.

سازمان‌های منطقه‌ای نظیر سازمان بنلوکس در اروپا میان کشورهای بلژیک، هلند و لوکزامبورگ، سازمان آسه‌آن در جنوب شرق آسیا، سازمان اکواس در غرب آفریقا و سازمان سادک در جنوب آفریقا، مثال‌هایی از سازمان‌های همکاری اقتصادی منطقه‌ای می‌باشند. در منطقه غرب آسیا نیز سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو در زمره سازمان‌های منطقه‌ای بین‌دولتی است که هدف آن گسترش زمینه‌های همکاری اقتصادی درون منطقه‌ای عنوان شده است.

این سازمان در سال ۱۹۶۴ تحت عنوان سازمان همکاری عمران منطقه‌ای (RCD) با عضویت سه کشور پاکستان، ایران و ترکیه تشکیل شد. در واقع اکو، جایگزین سازمان همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای^۱ که از سال ۱۹۶۴ تا ۱۹۷۹ فعالیت داشته است، گردید. در سال ۱۹۹۲، اکو با پذیرش عضویت ۷ کشور جدید (افغانستان، جمهوری آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان) توسعه یافته و روز ۲۸ نوامبر به مناسبت اوج فعالیت‌های این سازمان، روز اکو نامگذاری شد. فعالیت‌های اکو بر محورهای تجارت و سرمایه‌گذاری، حمل و نقل و ارتباطات راه دور، انرژی و مواد معدنی و محیط زیست، کشاورزی، صنعت و گردشگری، منابع انسانی و توسعه پایدار، پژوهش‌های اقتصادی و آمارگیری و روابط بین‌الملل استوار است (کولایی و مودب، ۱۳۶۶: ۵۵-۶۶). براساس اهداف مندرج در اساسنامه اکو، دولت‌ها نیازمند ارائه تعاریف مشترک در مقررات، اجرای مقررات و نظام قضایی مربوطه بوده و بدون این تعاریف مشترک، به اجرا در آمدن اصول و اهداف سازمان، بسیار دور از واقعیت خواهد بود (شهابی و شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۹: ۷۳-۴۵).

فعالیت‌های کمیته اول سازمان (اقتصادی - بازرگانی) نیازمند تدوین مقررات هماهنگ تجاری- گمرکی، مقررات نظام مالیاتی، استاندارد کالا، مقررات مربوط به نحوه انتقال پول و سرمایه، طرق انتقال سود سرمایه، استثنائات تجارت‌های خارجی، مقررات ناظر بر فعالان تجاری خارجی، مقررات مربوط به کالاهای ممنوعه و مقررات مربوط به دادرسی، مجازات و اعمال قوانین می‌باشد. در کمیته دوم (همکاری‌های صنعتی و فنی) لازم است مشابه‌سازی مقررات ناظر بر مالکیت معنوی، استانداردها انجام شود. در حوزه مقررات قضایی در مراحل سه‌گانه (تقنین، اجرا و مجازات) این همان‌سازی مقررات بسیار ضروری است. در حوزه همکاری‌های کشاورزی، انرژی و بهداشت و محیط زیست نیز ضرورت مشابه‌سازی قوانین و همانندسازی برخوردهای نظارتی و قضایی بدیهی است. همچنین در همکاری‌های کشورهای عضو در حوزه مبارزه با مواد مخدر، نظام تقنینی و قضایی کشورهای عضو، بدون در نظر گرفتن سیستم همکاری‌های پلیسی، مقررات پیشگیرانه، دادرسی و مجازات کشورهای عضو، دور از انتظار است.

¹ Regional cooperation for Development

حوزه‌های همکاری‌های حقوقی - قضایی در اگو

براساس اساسنامه سازمان اگو، تمامی اعضای این سازمان ملزم به ارائه تعریفی مشترک و جامع در مورد مقررات همکاری در سه حوزه تقنینی، اجرایی و قضایی می‌باشند. تمامی تلاش‌های کمیته اول سازمان (کمیته اقتصادی و تجاری)، معطوف بر آماده‌سازی مقررات همکاری‌های تجاری، گمرکی، مالیاتی، استاندارد و مقررات مربوط به نقل و انتقال پول و منافع حاصله از سرمایه‌گذاری خارجی و بالاخره مقررات تنبیهی و انتظامی گردیده است. موضوع ضروری در فعالیت‌های کمیته دوم سازمان (کمیته صنعت و همکاری‌های فنی)، تاکید بر روی مقررات ناظر بر مالکیت معنوی کشورهای عضو می‌باشد. در حوزه همکاری‌های قضایی بین کشورهای عضو سازمان، ضروری است تا در هر سه زمینه قانونگذاری، اجرا و رسیدگی‌های قضایی و اجرای احکام، همکاری‌های اعضا جهت تعاملات در حوزه‌های اقتصادی، انرژی، سلامتی و محیط زیست توسعه یابد. در رابطه با مبارزه مشترک کشورهای عضو سازمان علیه قاچاق مواد مخدر، ضرورت دارد تا سیستم‌های جرم‌انگاری و همکاری‌های مشترک سیستم‌های قضایی اعضا با یکدیگر تطبیق و هماهنگ شوند. در این بخش، کوشش خواهد شد تا با مروری بر زمینه‌های مختلف همکاری‌های قضایی-حقوقی و کیفری بین کشورها (بصورت اعم)، به برخی از مصادیق این همکاری‌ها در رابطه با دو کشور مهم منطقه‌ای و عضو موسس سازمان اگو (ایران و ترکیه) بپردازیم.

۷۳

۱- موضوعات همکاری‌های حقوقی - قضایی

بطور کلی همکاری کشورها در حوزه حقوقی - قضایی و اجرای آن در چهار محور استرداد، معاضدت قضایی، احاله رسیدگی کیفری و اجرای احکام دادگاه دولت دیگر قابل تقسیم است.

الف) استرداد مجرمین^۱

عمل استرداد، یکی از شیوه‌های همکاری حقوقی بین‌المللی است که مبتنی بر قراردادهای دو و چندجانبه میان دولت-ها می‌باشد. در بیان الزام حقوقی دولت‌ها برای پذیرش یا عدم پذیرش استرداد، تفاوت فاحشی میان دلیل درخواست استرداد وجود دارد. براساس حقوق بین‌الملل، باتوجه به اصالت حق حاکمیت دولت‌ها، کشورها در پذیرش یا رد درخواست استرداد ناشی از تخلفات غیرکیفری، آزادی کامل داشته و صرفاً در صورت وجود موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه، می‌توانند درخواست‌ها را پذیرفته یا رد کنند. اما در حقوق بین‌الملل کیفری، زمانی که درخواست استرداد بدلیل یک جرم و جنایت بین‌المللی ارائه شود، دولت درخواست شونده صرفاً بین محاکمه یا استرداد مخیر می‌باشد (دلخوش، ۱۳۹۰: ۲۱۴-۲۰۳). براساس موافقت‌نامه همکاری

^۱ Extradition

حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، اتباع طرف‌های متعاقد در قلمرو طرف دیگر با رعایت قوانین داخلی، از نظر حمایت حقوقی و قضایی در مورد خود، اموال و منافع‌شان از حقوق مساوی همانند اتباع طرف اخیر برخوردار خواهند شد.

طبق موافقت‌نامه مزبور، اولین شرط انجام استرداد بین دو طرف، جرم‌انگاری دوطرفه و اطلاق فعل مجرمانه براساس مقررات دو کشور برای فعل ارتكابی می‌باشد (موافقت‌نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری، مصوب ۱۴ بهمن ۱۳۸۸، بند ۲ ماده ۳۴). بر این اساس، استرداد برای سه هدف تعقیب، محاکمه و اجرای حکم صورت می‌پذیرد (همان، بند ۱ ماده ۳۴). در رابطه با استرداد با هدف اجرای احکام، موافقت‌نامه مزبور تاکید دارد که صرفاً احکامی قابلیت درخواست استرداد مجرمین را دارند که مجازات‌های حبس بیش از شش ماه را داشته باشند (همان، بند ۳ ماده ۳۴). کشور درخواست شونده حق دارد بنابر دلایل زیر، درخواست مزبور را نپذیرد (همان، بند ۱ ماده ۳۵):

- فرد درخواست شده، تبعه کشور مورد درخواست باشد؛
- جرم ارتكابی فرد، سیاسی یا نظامی باشد؛
- استرداد وی، مغایر با قوانین داخلی طرف درخواست شونده باشد؛
- فرد مورد درخواست، قبلاً در سیستم قضایی طرف درخواست شونده، برای همان جرم محاکمه و تبرئه شده و یا قرار منع تعقیب دریافت نموده باشد؛
- جرم اعلام شده، در قلمرو کشور درخواست شونده به وقوع پیوسته و یا در صلاحیت قضایی آن کشور قرار داشته باشد.

در صورت رد درخواست استرداد بدلیل رابطه تابعیت فرد با کشور درخواست شونده، رسیدگی به جرم وی بنابر درخواست کشور درخواست کننده و در قلمرو کشور درخواست شونده انجام شده و به کشور درخواست کننده اعلام خواهد شد (همان، بند ۲ ماده ۳۵). در مواردی ممکن است کشور درخواست کننده استرداد، نیازمند زمانی خاص برای تهیه و ارائه اسناد حقوقی لازم برای ارائه به کشور درخواست شونده بوده و گذشت این مدت زمان، امکان خروج یا غیرقابل دسترس شدن مجرم را افزایش دهد. در اینگونه مواقع، کشور درخواست کننده می‌تواند خواستار اقدام موقت از سوی کشور درخواست شونده و بازداشت موقت فرد مورد درخواست گردد. کشور درخواست شونده برای این اقدام موقت پس از بررسی استدلالات درخواست کننده، براساس قوانین داخلی خود می‌تواند اقدام به بازداشت موقت فرد مورد درخواست نماید که به هر ترتیب، مدت زمان این بازداشت نمی‌تواند بیش از ۴۵ روز باشد (همان، ماده ۳۹).

در صورت درخواست استرداد از سوی چند کشور برای یک جرم واحد و یا جرائم متفاوت، کشور درخواست شونده با در نظر گرفتن کلیه شرایط به ویژه میزان جدیت جرم، محل وقوع آن، تاریخ وصول درخواست‌های

استرداد، وضعیت تابعیت فرد مورد درخواست و امکان استرداد بعدی این فرد به سایر درخواست کنندگان، حق انتخاب دارد (همان، ماده ۴۱). علاوه بر موضوع استرداد، امکان انتقال محکومین از قلمرو یک کشور به کشور دیگر نیز جنبه دیگری از همکاری‌های حقوقی دو کشور می‌باشد که در سازوکار موافقت‌نامه همکاری-های حقوقی ایران و ترکیه، پیش‌بینی شده است. موافقت‌نامه مزبور، در این ارتباط مقرر داشته است که تبعه هر طرف متعاقد که به محرومیت از آزادی در قلمرو طرف دیگر محکوم شده است بنابه درخواست هر یک از طرف‌ها، با موافقت طرف متعاقد دیگر و مطابق با مفاد مندرج در این موافقت‌نامه برای اجراء محکومیت به کشور متبوع خود منتقل خواهد شد (همان، ماده ۵۲).

در این رابطه لازم به ذکر است که درخواست انتقال محکوم، زمانی مسموع قرار خواهد گرفت که فعل موضوع محکومیت فرد زندانی، در قوانین کشور مقصد نیز، بعنوان فعل مجرمانه، جرم‌انگاری شده باشد. به همین دلیل انتقال شخص محکوم فقط در صورتی انجام خواهد شد که فعل موضوع محکومیت وی در کشور صادرکننده طبق قانون کشور اجراءکننده نیز جرم تلقی شود (همان، ماده ۵۴). انتقال محکومین که در حقیقت نوع مستقلی از مصادیق معاضدت قضایی به شمار می‌رود، منحصرأ مشروط به رضایت شخص محکوم علیه می‌باشد (همان، ماده ۵۵). کشور میزبان یا مقصد (در انتقال محکوم)، پس از اینکه بعنوان جغرافیای جدید اجرای محکومیت فرد تعیین گردید، دارای اختیاراتی در حوزه نحوه اجراء و حتی آزادی مشروط می‌باشد. ۷۵ فرد محکوم، در قلمرو کشور میزبان، از مقررات آزادی مشروط و عفو عمومی یا مشروط، منتفع گردد (همان، ماده ۵۹). در عین حال هرگونه تجدیدنظر در حکم اولیه، صرفاً در صلاحیت کشور صادرکننده رای بوده و کشور میزبان در این خصوص صلاحیتی ندارد (همان، بند ۴ ماده ۵۹).

ب) معاضدت قضایی^۱

معاضدت قضایی نوعی از همکاری‌های حقوقی بین دولتهاست که براساس آن دولت مورد درخواست، اسناد مورد نیاز جهت محاکمه متهمی که در قلمرو کشور درخواست کننده در حال محاکمه است را جمع‌آوری و به آن دولت ارائه می‌نماید (Clean, 2002: 80). معاضدت قضایی برگرفته از نهاد نیابت قضایی می‌باشد. این همکاری مبتنی بر معاهده میان دو یا چند کشور می‌باشد. (دلخوش، پیشین: ۲۱۴-۲۲۰). معاضدت قضایی در امور کیفری بین‌المللی مبتنی بر منابع اولیه و منابع ثانویه می‌باشد. منابع اولیه شامل اسناد چندجانبه، اسناد دوجانبه و مقررات ملی بوده و منابع ثانویه، مبتنی بر اصل رفتار متقابل و نزاکت بین‌المللی است که تا

¹ Legal Assistance

² letter Rogatoire

حد زیادی بر قوانین و رویه داخلی کشورها متکی می‌باشد. همچنین در برخی از معاهدات بین‌المللی که موضوع اصلی آنها جرائم بین‌المللی می‌باشد نیز زمینه‌های معاضدت قضایی وجود دارند که از جمله این اسناد بین‌المللی می‌توان به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری تروریستی اشاره نمود که عمده مواد آن مربوط به صلاحیت کیفری و معاضدت قضایی و استرداد می‌باشد (دیهیم، ۱۳۷۸: ۱۴۱). تفاوت اصلی منابع اولیه و ثانویه در معاضدت قضایی، تعهدآور بودن مطلق دسته نخست و مشروط بودن الزام دسته دوم می‌باشد (Clean, Ibid: 215).

هدف از معاضدت قضایی علاوه بر مساعدت دولت مورد درخواست در دستیابی به اسناد و ادله ناظر بر جرم ارتكابی، دریافت کمک‌های آن دولت در برگزاری مراحل محاکمه کیفری از قبیل تامین امنیت برای ادای شهادت قربانیان، شهود و کارشناسان می‌باشد (Cryer, 2006: 86). موافقت‌نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مصوب ۱۴ بهمن ۱۳۸۸ هجری شمسی (برابر با سوم فوریه ۲۰۱۰) میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، بعنوان جانشین «عهدنامه استرداد مقصرین و تعاون قضائی در امور جزائی» و «قرارداد تعاون قضائی در امور حقوقی و تجاری» که بین دو کشور و در تاریخ ۱۳۱۵/۱۲/۲۳ هجری شمسی مطابق با ۱۴ مارس ۱۹۳۷ میلادی در تهران به امضا رسیده بود، ضمن فسخ موافقت‌نامه‌های قبلی، حیات حقوقی خود را آغاز نمود. همکاری‌های جمهوری اسلامی ایران و ترکیه در موضوعات قضایی-کیفری، بخش مهمی از معاضدت‌های قضایی دو کشور را در برمی‌گیرد. این همکاری‌ها شامل طیف گسترده‌ای از امور شکلی و اجرایی را در بر می‌گیرد. همکاری‌های حقوقی در امور مدنی و کیفری ایران و ترکیه به قرار زیر دسته‌بندی گردیده است (موافقت‌نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، بند ۲ ماده ۲۵).

در این موافقت‌نامه همکاری دو کشور در موارد زیر پیش‌بینی شده است:

- معاضدت قضایی در امور مدنی و بازرگانی (همان، ماده ۴)؛
- همکاری در شناسایی و اجرای احکام صادره در کشور مقابل (همان، ماده ۱۹)؛
- معاضدت قضایی در امور کیفری (همان، ماده ۲۵)؛
- استرداد مجرمین (همان، ماده ۳۴)؛
- انتقال محکومین (همان، ماده ۵۲)؛
- احاله رسیدگی کیفری (همان، ماده ۶۶).

براساس این موافقت‌نامه، طرف درخواست شونده برای معاضدت قضایی تنها در دو مورد، حق رد درخواست معاضدت قضایی را دارد. موافقت‌نامه، این امکان را برای طرف درخواست شونده می‌دهد تا در صورت تعارض

¹ International Convention for the Suppression of Terrorist Bombing, 1997.

درخواست مزبور با نظم عمومی و یا مغایرت آن با قانون اساسی و قوانین داخلی، از پذیرش درخواست معاضدت قضایی خودداری نماید (همان، بند ۱ ماده ۳۲). در عین حال لازم است تا دلایل رد درخواست معاضدت قضایی از سوی دولت رد کننده به طرف درخواست کننده اعلام گردد (همان، بند ۲ ماده ۳۲).

۱- انجام ابلاغ اسناد قضایی؛

۲- جستجو، ضبط و تحویل اسناد و اموال تشکیل دهنده دلیل؛

۳- جستجو، ضبط و توقیف عواید جرم؛

۴- بررسی کارشناسی؛

۵- بازجویی از متهمین و مظنونین؛

۶- استماع شهود و کارشناسان؛

۷- بررسی اشیاء و مکان.

ج) همکاری دولت‌ها در احاله دادرسی‌های کیفری^۱

این نوع همکاری دولت‌ها در واقع نشان از اعتماد بالای سیستم‌های قضایی دولت‌های همکار می‌باشد و برخلاف دو نوع همکاری قبلی که دولت درخواست کننده خواستار افزایش دامنه صلاحیت قضایی خود به حوزه قضایی دولت درخواست شونده است، در این نوع همکاری، دولت نخست، رسیدگی محاکم دولت دیگر^۲ را به اتهامات فرد متهم حاضر در آن کشور، بر رسیدگی خود ترجیح می‌دهد و به همین دلیل به این نوع همکاری، همکاری منفعل^۳ گفته می‌شود (Cryer, Ibid: 87). باتوجه به اینکه اعمال صلاحیت قضایی یکی از مصادیق اصل حاکمیت دولت‌ها بوده و اساساً حاکمیت‌ها علاقه‌ای به محدود کردن صلاحیت خود به نفع دیگر حاکمیت‌ها نمی‌باشند، انتقال صلاحیت دادرسی و یا همان احاله، امری غیرشایع بوده و تاکنون تنها یک موافقت‌نامه چندجانبه در خصوص این همکاری به امضا رسیده است که آن نیز مربوط به همکاری‌های اروپایی و در چارچوب شورای اروپاست که در سال ۱۹۷۲ به امضا رسید^۴ و در سال ۱۹۷۸ لازم‌الاجرا گردیده است که لازمه اجرای این نوع همکاری، جرم‌انگاری دوطرفه^۴ می‌باشد. گفتنی است در قالب سازمان اکو و یا روابط دو و چندجانبه در حوزه جغرافیایی این سازمان، موردی از توافق و یا اجرا در خصوص احاله دادرسی ثبت نشده است.

¹ Transfer of Criminal Proceeding

² passive

³ European Convention on the Transfer of Proceeding in Criminal Matters- Strasbourg, 1972

⁴ Double Criminality

د) همکاری در اجرای احکام کیفری خارجی^۱

در این نوع همکاری، بجای درخواست استرداد متهم و مجرم و یا احاله دادرسی، احکام صادر شده از سوی سایر کشورها، در کشور دیگر قابلیت اجرا پیدا می‌کند. این نوع همکاری نتیجه اعتماد بالای سیستم‌های قضایی و همخوانی کامل مقررات مربوط به دادرسی می‌باشد. همکاری در اجرای احکام دادگاه‌های سایر کشورها به منظور ایجاد شرایط بهتر برای محکوم و مجرم زندانی صورت می‌گیرد. هم‌اکنون در اتحادیه اروپا، این همکاری‌ها براساس کنوانسیون ۱۹۷۰ در خصوص اعتبار بین‌المللی احکام کیفری^۲ و کنوانسیون راجع به انتقال زندانیان^۳ و پروتکل الحاقی ۱۹۹۷ انجام می‌پذیرد. دو کشور ایران و ترکیه، موضوع احاله رسیدگی‌های کیفری را در موافقت‌نامه همکاری‌های حقوقی در امور مدنی و کیفری، مورد تصریح قرار داده‌اند.

در بخش چهارم از این موافقت‌نامه، تحت عنوان «مقررات فرعی مربوط به موضوعات کیفری ماده»، اعلام گردیده است که طرف‌های متعاقد، موافقت نموده‌اند تا بنابر درخواست طرف دیگر، متهمی را که در قلمرو طرف متعاقد، مرتکب جرمی شده است را براساس مقررات کشور محل استقرار متهم، محاکمه نماید. این موافقت‌نامه، اعلام می‌دارد، طرف‌های متعاقد متعهد می‌شوند که بنابه درخواست، طبق قوانین خود علیه اتباع خویش که در قلمرو طرف دیگر جرمی را مرتکب شده‌اند رسیدگی‌های کیفری را آغاز نمایند. شرایط اجرای این نوع از همکاری‌های قضایی-کیفری بدین صورت است که:

۷۸

۱- طرف‌های متعاقد، اطلاعات زیر را برای آغاز رسیدگی‌های کیفری مذکور در ماده (۶۵) برای یکدیگر ارسال خواهند نمود:

الف) نام مرجع درخواست کننده؛

ب) اسناد راجع به جرمی که موضوع درخواست را تشکیل می‌دهد، از جمله زمان و مکان وقوع جرم؛

پ) هویت، تابعیت و تا حدی که امکانپذیر باشد، اطلاعات راجع به محل اقامت یا سکونت مظنون.

۲- درخواست باید اسناد زیر را همراه داشته باشد:

الف) صورتجلسه تحقیق مقدماتی یا نسخه‌های مصدق آنها که به زبان طرف درخواست کننده تهیه شده باشد؛

ب) تمامی اسناد و اموالی که ممکن است برای رسیدگی کیفری دلیل محسوب شوند؛ (همان، بند ۱ ماده ۶۶).

¹Enforcement of Foreign Penalties

²European Convention on the International Validity of Criminal Judgments – the Hague 1970

³ The Convention on the Transfer of Sentenced Persons – 1983.

لازم به ذکر است که طرف درخواست شونده نتیجه رسیدگی‌های قضایی را به طرف دیگر اطلاع خواهد داد و نسخه‌ای از تصمیم نهایی را ارسال خواهد نمود (همان، بند ۳ ماده ۶۵). در موافقت‌نامه همکاری‌های حقوقی فیما بین ایران و ترکیه، اجرای احکام کیفری دو سیستم قضایی در قالب اجرای مجازات حبس در قلمرو دول متقابل پیش‌بینی شده است. براساس این بخش از همکاری‌ها، اجرای احکام صادره هر طرف در سه حوزه حقوقی، کیفری و داوری در قلمرو کشور دیگر قابل اجرا می‌باشد (همان، بند ۱ ماده ۱۹). براساس این سازوکار، احکام مدنی و بازرگانی صادر شده از سوی سیستم قضایی یک کشور در کشور دیگر، تنها زمانی قابل اجرا می‌باشد که رابطه حقوقی در مورد آن تصمیمات پس از لازم‌الاجراء شدن این موافقت‌نامه بدست آمده باشد. همچنین تصمیمات راجع به احوال شخصیه حتی در صورتی که آن تصمیمات قبل از لازم‌الاجراء شدن این موافقت‌نامه صادر شده باشند، مورد شناسایی قرار خواهند گرفت. شرایط اجرای تصمیمات متخذه در محاکم یک کشور در قلمرو کشور دیگر، منوط به شرایط زیر مقرر شده است (همان، ماده ۲۰).

- تصمیم صادره در هر طرف متعاهد، در قلمرو آن، قطعی و قابل اجراء باشد؛

- قانون طرف متعاهدی که اجراء یا شناسایی از آن درخواست شده است، دادگاه صادر کننده تصمیم را نسبت به موضوع، دارای صلاحیت بداند؛

۷۹

- احضاریه‌ها بطور مناسب طبق قوانین طرف متعاهد صادر کننده تصمیم به محکوم‌علیه (طرف پرونده) ابلاغ شده باشد؛

- طرف‌های دادرسی از حق دفاع محروم نشده باشند، به آنها اخطاریه برای حضور در دادگاه بطور مناسب ابلاغ شده باشد و هرگاه قادر به طرح دعوی و دفاع نباشند، به آنان فرصت حضور از طریق وکیل داده شده باشد؛

- یک تصمیم قطعی دادگاه در چهارچوب همان رسیدگی و برای همان طرف‌ها در قلمرو طرف متعاهدی که شناسایی یا اجراء از آن درخواست شده است صادر نشده باشد؛

- رسیدگی دیگری بر مبنای همان وقایع و با همان هدف و در مورد همان طرف‌ها نزد مرجع قضایی طرف متعاهدی که شناسایی یا اجراء از آن درخواست شده است، مطرح نباشد؛

- هرگاه لازم باشد که قانون طرف متعاهدی که شناسایی یا اجراء از آن درخواست شده است در صدور تصمیم اعمال شود، تصمیم مزبور در صورتی می‌تواند مورد شناسایی یا اجراء قرار گیرد که:

اولاً: قانون مزبور به درستی اعمال شده باشد؛

ثانیاً: قانون طرف متعاهدی که شناسایی یا اجراء از آن درخواست شده است بطور اساسی با قانون طرف دیگر متفاوت نباشد.

- تصمیم مزبور با اصول اساسی قانون و نظم عمومی طرف متعاهدی که شناسایی یا اجراء از آن درخواست شده است سازگار باشد.

۲- رویکرد آتی اکو در همکاری‌های قضایی و حقوقی بین اعضا

جغرافیای سرزمینی و جمعیتی کشورهای عضو اکو در کنار موقعیت سیاسی و اقتصادی این کشورها، به روشنی گویای ضرورت همکاری‌های اقتصادی حداکثری در منطقه می‌باشد. بدون هماهنگی‌های حقوقی و قضایی، سخن گفتن از تقویت همکاری‌های اقتصادی و رسیدن به اقتصاد مقاوم منطقه‌ای بعنوان مقدمه لازم اقتصاد مقاوم ملی، زود هنگام به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر در حالیکه قوانین یکی از کشورهای عضو اکو، برای تجارت یک کالایی، مقررات خاص و متفاوت از کشور همسایه و عضو دیگر اکو را وضع می‌نماید، عبور این کالا از سرزمین کشور نخست به کشور دوم، تابع مقررات متفاوتی اعم از مقررات گمرکی، انتظامی و غیره شده و فعال اقتصادی در صورت اقدام به تجارت کالای فوق، پاسخگوی دو نگاه متفاوت به یک کالای واحد خواهد بود.

در حوزه تخلفات و جرائم، وضعیت حادثتری وجود دارد. در حالیکه اساساً نگاه قانونگذار در یکی از کشورهای عضو، مجرمانه بودن یک عمل بوده و همان عمل در قلمرو حقوقی کشور عضو دیگر، فاقد ویژگی مجرمانه می‌باشد، چگونه می‌توان از همکاری‌های حقوقی- قضایی دو سیستم فوق، در رابطه با آن جرم یا مجرم سخن به میان آورد. در این میان، با فقدان تعاریف مشترک از تخلفات و جرائم در کشورهای عضو سازمان، فضاهای مساعدی برای فرار از قانون و بروز پدیده بی‌کیفیری بوجود آمده و از سوی دیگر بدلیل جزیره‌های عمل کردن سیستم‌های حقوقی- قضایی اعضا، نگرانی از تعدد مجازات‌ها برای جرائم یکسان افزایش می‌یابد.

همکاری‌های حقوقی - قضایی کشورهای عضو اکو بصورت دوجانبه نیز وضعی بهتر از وضعیت کنونی همکاری‌های حقوقی درون سازمانی در اکو ندارد. بعنوان نمونه در سیستم‌های حقوقی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه (بعنوان دو کشور شاخص در سازمان اکو)، نهادهای تقنینی، حقوقی و کیفری متفاوت و بعضاً شناخته نشده‌ای (مانند نهاد تعزیرات، تجارت کالاهای ممنوعه، حدود، نوع مجازات‌های کیفری و ...) وجود دارد که باعث می‌شود تا نهادهای قضایی دو کشور قادر به شناسایی همدیگر نشوند.

به همین دلیل، همکاری‌های حقوقی و قضایی فی‌مابین ایران و ترکیه که بر مبنای موافقت‌نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مصوب ۱۴ بهمن ۱۳۸۸ هجری شمسی (برابر با سوم فوریه ۲۰۱۰) میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، پیش‌بینی شده و بعنوان جانشین

«عهدنامه استرداد مقصرین و تعاون قضایی در امور جزائی» و «قرارداد تعاون قضایی در امور حقوقی و تجاری» مصوب ۱۳۱۵/۱۲/۲۳ هجری شمسی مطابق با ۱۴ مارس ۱۹۳۷ میلادی در تهران، می‌باشد نتوانسته است کارنامه‌ای درخشان و یا حتی قابل ارائه در این همکاری‌ها ارائه نماید. بطوریکه از بدو انعقاد این موافقت‌نامه تاکنون، موردی برای استرداد مجرمین وجود نداشته و در حوزه انتقال محکومین نیز، اولین انتقال محکومین، در سال ۱۳۹۲ و با انتقال یک راننده ۶۳ ساله ایرانی از زندان ترکیه به ایران اتفاق افتاده است. این در حالی است که ترکیه با داشتن بیش از ۴۰۰ نفر زندانی ایران در زندان‌های خود، اولین کشور به لحاظ آمار زندانیان ایرانی، در راس جدول قرار دارد.

از این‌رو، اعضای سازمان با درک ضرورت تلاش برای یکسان‌سازی و یا هماهنگ‌سازی سیستم‌های حقوقی - قضایی خود با دیگر از اعضا، به فکر یافتن راه‌های عملی و اجرایی در بدنه‌های قضایی خود افتاده‌اند.

دادستان‌های کشورهای عضو سازمان اکو در اردیبهشت سال ۱۳۹۱ در تهران، گردهم آمدند تا برای رفع نقیصه فوق، چاره‌ای اندیشند. براساس توافق دادستان‌های این کشورها، مقرر شد دفتر هماهنگی و تسهیل همکاری قضایی با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط در دادستانی‌های کل و یا دیگر مراجع ذیصلاح قضایی کشورهای عضو اکو به وسیله یک شبکه (بر خط) آنلاین ارتباطی تعیین و تشکیل شود. دادستان‌های کشورهای عضو سازمان اکو مجدداً در آبان ماه ۱۳۹۳ (نوامبر ۲۰۱۵)، در آنتالیا - ترکیه گردهم آمده و اعلامیه ۸۱ مشترک خود را با اعلام ضرورت‌های زیر منتشر نمودند:

- نگرانی شدید از آثار مخرب جرائم فرامرزی و سازماندهی شده در حوزه کشورهای عضو اکو؛
- نگرانی شدید از افزایش ارتباطات جرائم سازمان یافته و تروریسم؛
- نگرانی از اشکال جدید قاچاق انسان در قلمرو کشورهای عضو اکو؛
- ضرورت تقویت معاضدت‌ها و همکاری‌های حقوقی و قضایی فیمابین کشورهای عضو اکو به منظور افزایش صلح و ثبات و رشد اقتصادی در منطقه؛
- ضرورت افزایش همکاری در مبارزه مشترک کشورها علیه جرائم سایبری.

به همین دلیل دادستان‌های کشورهای عضو اکو، پس از برشمردن این نگرانی‌های مشترک و ضرورت‌های موجود، تصمیم خود را بر مبارزه مشترک علیه جرائم سازمان یافته و قاچاق کالا و انسان، اعلام نموده و موافقت نمودند تا سازوکاری کارآمد و مناسب برای همکاری‌های حقوقی و قضایی میان کشورهای عضو ناتو تنظیم نمایند (ECO/DOCCU, 2015).

^۱ اولین زندانی ایرانی از ترکیه به ایران منتقل شد، خبرگزاری ایسنا، ۶ بهمن ۱۳۹۲

نتیجه‌گیری

تجربیات سایر کشورهای موفق در رسیدن به خوداتکایی اقتصادی، نشان دهنده این واقعیت است که به منظور رسیدن به یک اقتصاد مقاوم در برابر فشارهای خارجی، گام اول، تقویت تعاملات اقتصادی منطقه‌ای می‌باشد. سازمان همکاری اقتصادی (اگو) یکی از زیرساخت‌هایی که در صورت تقویت همکاری‌های درون سازمانی، می‌تواند پاسخگوی بخشی از نیازمندی‌های اقتصادی و تجاری کشورهای عضو بوده و اعضا را از میزان قابل توجهی از خودبستگی اقتصادی برخوردار نماید. با بررسی تاریخچه همکاری‌های درون سازمانی اگو و همکاری‌های دوجانبه کشورهای عضو، مشخص می‌گردد که فاصله اجرایی شدن این همکاری‌ها با اهداف تعیین شده برای تعاملات مزبور بسیار زیاد است. ساختارهای حقوقی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه (بعنوان دو کشور شاخص در سازمان اگو)، تاکنون نتوانسته‌اند درک صحیحی از ضرورت هماهنگی حقوقی متقابل از خود نشان دهند. نهادهای تقنینی، حقوقی و کیفری دو کشور، برخی از نهادهای حقوقی را جرم‌انگاری و قابل مجازات محسوب نموده‌اند که اساساً این موضوعات در ساختار کشور دیگر، فاقد وجه مجرمانه می‌باشد. بعنوان نمونه، در حالیکه صدور چک بی‌محل برطبق ماده ۷ (اصلاحی ۱۳۸۲/۰۶/۰۲) قانون چک جمهوری اسلامی ایران واجد جنبه کیفری می‌باشد، این موضوع اساساً در قوانین ترکیه مورد شناسایی قرار نگرفته است. همچنین نهاد تعزیرات، که در قوانین تجاری ایران مورد شناسایی قرار گرفته است، فاقد مبنای حقوقی و قانونی در نظام حقوقی ترکیه می‌باشد. تجارت برخی کالاها (مانند مشروبات الکلی) در قوانین ایران ممنوع و مرتکب آن، مجرم تلقی می‌گردد، در حالیکه این وضعیت در قوانین ترکیه، وجود ندارد. مجازات کیفری دیگری مانند حدود و تعزیرات، هیچ جایگاه حقوقی در نظام ترکیه ندارند. وجود این تفاوت‌های فاحش در امر تقنین، جرم‌انگاری و مجازات در نظام‌های حقوقی دو کشور سبب شده است تا نهادهای قضایی دو کشور قادر به شناسایی همدیگر نباشند و از این‌روست که در سابقه همکاری‌های حقوقی و قضایی فی‌مابین ایران و ترکیه که بر مبنای موافقت‌نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مصوب ۱۴ بهمن ۱۳۸۸ هجری شمسی (برابر با سوم فوریه ۲۰۱۰) و جانشین عهدنامه استرداد مقصرین و تعاون قضایی در امور جزایی و قرارداد تعاون قضایی در امور حقوقی و تجاری» مصوب ۱۳۱۵/۱۲/۲۳ هجری شمسی مطابق با ۱۴ مارس ۱۹۳۷ میلادی در تهران، نمی‌توان کارنامه‌ای درخشان و یا حتی قابل ارائه بدست آورد. از بدو انعقاد این موافقت‌نامه تاکنون (بیش از هشتاد سال)، موردی برای استرداد مجرمین وجود نداشته و در حوزه انتقال محکومین نیز، اولین انتقال محکومین، در سال ۱۳۹۲ و با انتقال یک راننده ۶۳ ساله ایرانی از زندان ترکیه به ایران اتفاق افتاده است.

عدم برقراری سازوکار تبادل و استرداد مجرمین در دو کشور سبب شده است تا موارد متعددی از مجرمان و بزهکاران از قلمرو یک کشور به کشور دیگر متواری شده و با سوء استفاده از فاصله سیستم‌های حقوقی-

قضایی دو کشور، بتوانند از کیفر اقدامات خود مصون مانده و فضای همکاری‌های اقتصادی فیما بین را مکدر نمایند. ادامه این وضعیت در حالی است که با افزایش نگرانی‌های منطقه‌ای نسبت به جرائم فرامرزی و سازمان یافته، ضرورت همگرایی حقوقی و قضایی کشورهای حوزه اکو افزایش چشمگیری یافته است. در صورت وجود ضعف در هماهنگی بین سیستم‌های حقوقی و نظام تنبیهی کشورهای این حوزه، امکان پیشگیری از وقوع جرائم سازمان یافته و بین‌المللی در منطقه، بسیار کم بوده و به طریق اولی، قابلیت برخورد کیفری با جرائم مزبور نیز به شدت کاهش خواهد یافت که نتیجه این امور نیز ایجاد خلل جدی در همگرایی اقتصادی کشورهای حوزه اکو خواهد بود. با ادامه وضعیت حقوقی ناهمخوان میان کشورهای عضو سازمان (و بویژه در تعاملات اقتصادی ایران و ترکیه)، امکان حضور مستمر و موثر سرمایه‌ها و اقتصادپون دو کشور در کشور مقابل، بسیار کم خواهد بود چراکه تعاریف حقوقی متفاوت در دو سیستم حقوقی، نوع تقنین‌های مغایر و مخالف در دو کشور، عدم شناسایی احکام صادره از محاکم قضایی همدیگر، عدم شناسایی برخی جرم‌انگاری‌های صورت گرفته در دو نظام مختلف، عدم تعریف روشن سازوکارهای حقوقی - قضایی مربوط به اتباع طرف مقابل و ده‌ها نقیصه دیگر، مانع از حضور مطمئن و با آگاهی اتباع و اقتصادپون دو کشور در کشور مقابل شده و از آن طرف نیز، فضا را برای سوء استفاده متخلفین و فرار از قانون را مساعد می‌نماید.

موضوع ضرورت توسعه همکاری‌های حقوقی - قضایی در بین اعضای سازمان اکو، از نگاه دادستان‌های ۸۳ کشورهای عضو این سازمان نیز پنهان نمانده و در اردیبهشت سال ۱۳۹۱، دادستان‌های کشورهای مزبور در تهران گردهم آمدند تا برای رفع این مشکل چاره‌ای اندیشند. براساس توافق دادستان‌های این کشورها، مقرر شد دفتر هماهنگی و تسهیل همکاری قضایی با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط در دادستانی‌های کل و یا دیگر مراجع ذیصلاح قضایی کشورهای عضو اکو به وسیله یک شبکه (بر خط) آنلاین ارتباطی تعیین و تشکیل شود. به منظور هماهنگ‌سازی حقوقی بین کشورهای منطقه، ضروری است تا علاوه بر بازنگری در تقنین قوانین مرتبط با حوزه همکاری‌های اقتصادی (از جمله جرم‌انگاری‌های مشترک)، سازوکارهای نظام‌های تنبیهی کشورها (در هر سه مرحله پیشگیری از جرائم، تعقیب و محاکمه مجرمان و مجازات‌ها)، تعارضات خود را به حداقل رسانده و به مرحله شناسایی و اجرای احکام صادره در نظام‌های قضایی یکدیگر نائل گردند (Reddi, 2012: 84). از این رو به نظر می‌رسد ضروری است تا علاوه بر تعریف سازوکاری قضایی بین سیستم‌های قضایی کشورهای عضو سازمان اکو جهت توسعه همکاری‌های قضایی در مراحل چهارگانه (استرداد مجرمین، احاله دادرسی، معاضدت و اجرای احکام)، قوای مقننه نیز با بررسی آسیب‌های ناشی از تعارضات و اختلاف‌های تقنینی در حوزه قضایی، اقدامات ضروری جهت جرم‌انگاری و همسان‌سازی رویکردهای حقوقی - قضایی نسبت به موضوعات مشابه در قلمروهای خود را انجام دهند. برگزاری نشست‌های

علمی در دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی این کشورها با هدف شناساندن ساختارهای حقوقی خود، تولید و انتشار قوانین و مقررات حقوقی و قضایی به زبان‌های سایر کشورها، دیدارهای بین‌المجالسی جهت مشخص نمودن موارد مشترک و محل اختلاف در قوانین، تعاملات حوزه‌های قضایی و پلیس‌های کشورها از مواردی است که می‌توانند در کاهش تعارضات و عدم هماهنگی‌های نرم‌افزاری (تقنینی) و سخت‌افزاری (اجرا) سیستم‌های قضایی-حقوقی این کشورها موثر باشند.

فهرست منابع

فارسی:

- ۱- دلخوش، علیرضا (۱۳۹۰)، **مقابله با جرائم بین‌المللی، تعهد دولت‌ها به همکاری**، تهران: انتشارات شهر دانش.
- ۲- دیهیم، علیرضا (۱۳۷۸)، **معاذت قضایی در اجرای عدالت کیفری**، مجموعه مقالات دیوان کیفری بین‌المللی و جمهوری اسلامی ایران، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- ۳- شهبازی، سهراب و شیخ‌الاسلامی، محمدحسین (۱۳۸۹)، «اکو و توسعه ایران»، **مجله سیاست خارجی**، دوره ۲، ش ۸.
- ۴- کولایی، الهه و مودب، محمد (۱۳۶۶)، «اکو و تجارت منطقه‌ای»، **مجله پژوهش‌های اقتصادی**، دوره ۷، ش ۲.

۸۴

لاتین:

- 1- Arabi, Hill (2013). Resistance economy in talks of the Supreme, Leader, *Macroeconomic Policy Journal*, Vol. 2, Issue 2.
- 2- Balass, Bela (2013). *The Theory of Economic Integration*, Routledge Rivivals.
- 3- Cryer, Robert (2006). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University.
- 4- Clean, David (2002). *International Co-Operation in Civil and Criminal Matters*.
- 5- ECO/DOCCU (2015). *Attornys General/5, Annex-VIII, 04*.
- 6- *International Convention for the Suppression of Terrorist Bombing*, 1997.
- 7- Machlup, Fritz (1977). *A History of Thought on Economic Integration*, New York: Columbia University.
- 8- Pereira, Ricardo (2015). *Environmental Criminality and Enforcement in European and International Law*, Leiden, Boston, Brill Nighoff.
- 9- Reddi, Vimalen (2012). *Scheme Relating to Mutual Assistance in Criminal Matters within the Commonwealth*, Bulletin, Volume 38.
- 10- Scott, Joan and Trubek, David (2002). *Mind the Gap: Law and New Approaches to Governance in the European Union*, *European Jurnal*, V.8, Issue 1.